jezik je zelo dobro poznal, posebno domačo govorico. Prizadeval si je, da bi kljub Murku in Janežiču obdržal tradicijo pismenega jezika in je takoj za nemško geslo postavil »navadno« besedo, to je tisto, ki je živela v knjigi in govoru centralnih narečij, šele potem so prišle na vrsto »nenavadne«, narečne ali izposojene besede. Škoda je le, da je sem pa tja pozabil na ta načela, kot smo videli pri *kugi*, in da jih ni poudaril v uvodu besednjaka, škoda, da soznačnic ni zmerom lokaliziral in da si je dovolil preveč različnih grafij.

Koliko je vplival na slovenščino 19. stoletja, še ne moremo reči. Z mirnim srcem pa lahko pritegnemo Danilu Majaronu, ki je zapisal: »Sosebno v prejšnji dôbi je slovenskim olikancem rabil véliki Cigaletov slovar, da so si tako iz privzgojene nemščine pomagali do slovenskega izraza« (Slovan 1887, 252). In še danes pomaga, če ga znaš prav rabiti. Kdor ne verjame, naj vzame v roke katerikoli jezikovni priročnik ali tudi zadnji Bajčev izbor papirnatih rekel in besed (JiS 1959/60, 132) pa naj se posvetuje s Cigaletom.

Janez Sivec

NEKAJ MISLI K POUKU SLOVNICE

Procent pozitivno ocenjenih dijakov po posameznih višjih razredih osemletnih šol je še vedno presenetljivo majhen, saj marsikje ne dosega niti 50 %. Še bolj presenetljivo pa je, če ob natančnem pregledu redovalnic ugotovimo, da nista vedno matematika in tuj jezik tista predmeta, ki zahtevata največ nezadostnih ocen, ampak da je ponekod na prvem mestu materinščina. Čeprav je slovenski jezik na tej stopnji zares težak in zahteva od dijakov veliko miselnega dela, nas tak zagovor ne more zadovoljiti. Kajti če smo odkriti, bomo morali priznati, da se učenci ne boje materinščine samo zato, ker je težka, ampak jim je včasih celo zoprna; kar odpor čutijo do nje. Pa vendar prav od pouka materinščine pričakujemo največ. Saj je to predmet, ki predavatelju nudi največ možnosti, da učenca vzgaja, ga plemeniti in pripravlja za življenje. To, da je prav materinščina pogosto največji bavbav po naših šolah, nas mora zato tembolj skrbeti in čim hitreje moramo poiskati vzroke, zakaj je tako. Kje so torej vzroki, da učenci pouka materinščine ne ljubijo, se ga boje in jim je zoprn? Saj je tudi povprečna ocena v slovenskem jeziku v višjih razredih osemletnih šol skoraj povsod pod 3,00.

Učenci sami so mi marsikje priznali, da imajo radi slovenščino le takrat, kadar bero. Nikakor pa ne marajo slovničnega pouka. Torej je slovnica vzrok, da učenci ne ljubijo materinščine. Priznam, da je dojemanje jezikovnih problemov in zakonitosti včasih težko, vendar se na drugi strani prav pri pouku slovnice največ greši. Zato je velik del krivde za nepriljubljenost predmeta iskati pri predavateljih samih. Že predavatelji sami se pouka slovnice lotevajo neradi, z odporom. Ta odpor se prav gotovo zrcali tudi v odnosu dijakov do učne snovi, saj vemo, da je največkrat celoten uspeh pouka odvisen od predavateljevega razpoloženja. V osnovi nepravilna je že delitev pouka na branje in na slovnični pouk. Ponekod je ta delitev tako dosledna, da učenci glasno protestirajo, če predavatelj koga izmed njih vpraša kaj iz slovnice, kadar imajo bralno uro. Taka delitev se mi niti pri matematičnem pouku (aritmetika in geometrija) ne zdi najboljša, nikakor pa je ne bi smelo biti

pri pouku materinščine. S tako strogo ločitvijo branja od slovnice — skoraj da sta to dva predmeta, ki bi ju lahko poučevala dva predavatelja in tudi posebej ocenjevala — predavatelj samo dokazuje, da ne ve za glavni namen slovničnega pouka, ki je: učenca usposobiti, da se pravilno izraža, ustno in pismeno — torej, naučiti ga živega jezika, pravilnega govorjenja. Tega pa se bo učenec najlepše in edino naučil iz tekstov in pri govornih vajah. Slovnični pouk je temu le dopolnilo, le neka osnova, ne sme pa biti samemu sebi namen. Predavatelji, ki slovnični pouk tako ostro trgajo od žive govorice, zahajajo v goli formalizem in verbalizem — napaki, ki ju menda zaman preganjamo po naših šolah. Prav pri slovničnem pouku je formalizem lahko največji. Vsa slovnica se navadno uči po paragrafih iz Jezikovnih vadnic, kot da bi bile le-te pisane za dijake in ne za predavatelja, in gorje, če učenec ne zna vseh paragrafov iz knjige na pamet. Morda predavatelj tu in tam kak paragraf, kako pravilo izpusti, pa že misli, da je zadal formalizmu smrtni udarec, in se trka po prsih, češ da poučuje po modernih učnih metodah. Videl sem že učni načrt, ki je bil sestavljen skrajno formalistično, približno v takem stilu: September: Jezikovna vadnica paragraf 1—15. Oktober 16—25. In tako do konca šolskega leta. Skoraj neverjetno!

Največ grešimo, ker zahtevamo slovnična pravila na pamet. Primerov za to bi lahko navedel nešteto. Naj navedem samo najabsurdnejšega, ki sem mu bil sam priča. Pri utrjevanju izgovora glasu *l* je predavateljica postavila hitro vprašanje in tak bi moral biti tudi odgovor: Povej mi peto pravilo za izjemni izgovor črke *l*! Mar ni to najčistejši primer za formalizem? In kaj je rezultat takega izpraševanja? Učenec bo znal vsa pravila zdrdrati na pamet, kadarkoli bo to predavatelj od njega zahteval, črko l pa bo kljub temu v tekstu napačno bral. *Slovnico je zato treba ne samo poučevati, ampak tudi utrjevati le ob tekstih, ob živi govorici,* ker bo le tako pouk uspešen in bo dijaku v resnici koristil. Formalistični pouk ga samo nesmotrno obremenjuje, rezultata pa ni nikjer. Utrjuje se slovnično gradivo skoraj povsod z »navzkrižnim« spraševanjem: Kaj je sestavljeni prilastek, kaj je to in kaj je ono — vse brez primerov, oziroma kvečjemu s primeri, ob katerih je predavatelj sam tisto snov razložil. Tak formalizem je učencu zoprn, na predavatelja pa vpliva moreče in prav v tem je iskati glavni vzrok za nepriljubljenost slovničnega pouka in slab učni uspeh v materinščini sploh.

Dostikrat so mi predavatelji materinščine tožili, da ne vedo, kako naj ocenijo učenca, ki nikdar nič ne zna, ki o slovnici nima pojma, domače in šolske naloge pa napiše vedno za prav dobro ali celo odlično oceno. Kaj naj se pri ocenjevanju bolj upošteva, prvo ali drugo. Pri tem so skoraj užaljeni, da učenec tako dobro piše. Tudi za tem se največkrat skriva želja po formalističnem znanju. Zdi se mi, da dijak, ki o slovnici nima pojma, nikakor ne more pisati šolske naloge za prav dobro ali odlično. *Če je dijak sposoben redno pisati šolske naloge pozitivno, že s tem samim dokazuje, da slovnico zna.* Obvlada jo praktično, zna se izražati v pravilni slovenščini in predavatelj bi moral biti njegovega znanja samo vesel. Posameznih slovničnih pravil morda res ne zna, oziroma bolje — ne zna jih povedati, zna jih pa uporabljati in le to je pomembno. Marsikdaj je tak učenec manj formalist kot njegov učitelj.

Dijaki se boje slovničnih ur tudi zato, ker so zanje dostikrat prenaporne. Mislim, da je nepravilno célo šolsko uro razlagati ali utrjevati le slovnično gradivo. Samo slovnične ure naj bi bile redke. Imeli naj bi jih le tedaj, kadar je na programu obširnejša tema, ki je ni mogoče deliti na dve

šolski uri. Taka poglavja res zahtevajo posebno obravnavo. Sicer pa bi morali slovnični pouk vedno tesno povezovati z branjem v razredu. S tem bi zabrisali tisto nesmiselno dvojno usmerjenost pouka, slovnično podajanje samo pa bi postalo mnogo bolj življenjsko in s tem pravilnejše. Ohranili bi s tem tudi napetost dijakov in njih sodelovanje pri učnem postopku do konca učne ure, saj vemo, da se pri docela slovničnih urah sodelovanje dijakov močno zmanjša in tudi njihova dojemljivost pojema. *Zlasti pravopisno in pravorečno znanje dijakov lahko dosežemo ob tekstih samih, ne da bi iskali za to posebne primere.* Pri obravnavanju berila opozarjamo dijaka na pravopisne in pravorečne zakonitosti. Če bomo na to redno opozarjali, bo znanje učencev raslo od ure do ure, ne da bi znali eno samo pravilo. Ko jim bomo potem ob koncu šolskega leta hoteli to »podzavestno« znanje sistematično urediti, nam bodo učenci sami sestavili skoraj vsa pravila, ker bodo v praksi že vsa poznali.

Le malo predavateljev slovenskega jezika se zaveda, da se dijak uči slovnico predvsem zato, da sčasoma obvlada materinščino v govoru in pisanju, na drugi strani pa ga slovnica uvaja v logično sklepanje in mišljenje sploh. Če imajo predavatelji ta dva namena stalno pred očmi, slovnični pouk za dijaka ni več tako težak, predvsem pa mu ni več zoprn. Popolnoma zgrešeno je, če zahtevamo, da si dijak strpa vse slovnično gradivo v glavo, če zna ob koncu šolskega leta gladko našteti zaimke vseh vrst, vse vrste priredij, vrste odvisnikov, glagolske vrste itd. Največkrat predavatelji sami silijo dijaka k takemu strogo spominskemu delu, ker mu že vprašanja postavljajo tako, da drugače sploh ne bi mogel odgovoriti nanje. Kar pomislimo, kako sprašujemo slovnico skoraj povsod! Mar ne takole: Koliko deklinacij poznaš pri samostalniku? Katere so posebnosti tretje deklinacije? Naštej osebne zaimke! Kaj je priredje, kaj podredje? Odgovori dijakov na ta vprašanja so vedno le na pamet naučena pravila in naštevanje. Dostikrat si dijak pri tem niti ne predstavlja, kaj govori, tako da o kakšnem razumskem dojemanju slovničnega gradiva sploh govoriti ne moremo. In kako naj tako znanje slovnice dijaku pomaga pri praktičnem uporabljanju jezika v govoru in pisanju? Jasno je, da dijak od takega znanja nima prav nobene koristi, morda le to, da si zasluži odlično v redovalnici in profesorjevo pohvalo. Pri slovničnem pouku glejmo torej predvsem na to, *da se bo dijak naučil izražati v pravilni materinščini.* To bomo dosegli, če bomo *glavni poudarek pri slovničnem pouku dajali tistim poglavjem, ki so sintaktičnega značaja.* Nekaj primerov: pri obravnavanju oziralnih zaimkov se ne bomo zadovoljili s tem, da dijak gladko našteje vse po vrsti — morda tega ne bomo niti zahtevali — ampak bomo predvsem vadili rabo *ki* namesto *kateri*, približali dijaku rabo zaimka *čigar*, utrditi mestnik in orodnik zaimkov *kdor* in *kar*. — Pri obravnavanju samostalnika ne bomo trmasto vztrajali, da bo dijak poznal vse akcentske tipe, ampak bomo predvsem vadili deklinacije vseh nepravilnih samostalnikov (gospa; jetra), dijaka opozarjali na akcentski premik v akuzativu, ki ga povzroča predlog, utrdili bomo rabo rodilnika množine pri samostalnikih mož, las itd., pri samostalniku bomo govorili o mehčanju, rabi predloga s in z, pokazali bomo neblagozvočnost pri kopičenju genitivov, govorili bomo o funkciji obrazil itd. — Največ možnosti za tako tesno povezovanje slovničnega pouka z živim govorom nam nudi glagol kot najbolj dinamična besedna vrsta. Ne bomo zahtevali natanko glagolskih vrst, posebnih pomenov dovršnega sedanjika itd., ampak bomo predvsem preganjali pretirano rabo trpnega načina, zlasti v primerih kot Išče se Uršo Plut, dognali bomo razločevanje glagolov po vidu in prehodnosti, iz

obravnavanja besednih vrst bomo izbrali take posebnosti, kot je imperativ reci, strizi; pregledujem, prepisujem nam. pregledavam, prepisavam; minul in minil, pravilni trpni deležnik glagolov četrte vrste (tu bomo govorili o jotaciji); preganjali bomo rabo infinitiva v zvezi s predlogom za; izostrili posluh za rabo namenilnika ipd.

In drugi pomen slovničnega pouka, na katerega pozabljamo še bolj? Dijaku naj bo slovnica šola za logično mišljenje. Prav ta namen moramo imeti pred očmi posebno pri stavčni analizi. Zato ne bomo vrtali v dijaka s prepodrobno besedno analizo, ker je ta navadno že predavatelju samemu zoprna, kaj šele dijaku. *Bolj bomo poudarjali stavčno analizo, ker ta zahteva več logičnega in manj avtomatskega znanja od dijaka; še bolj pa bomo vadili analizo zloženih stavkov, predvsem podredja.* Dijak mora znati logično zgraditi vsako stavčno konstrukcijo s tem, da se zna pravilno vpraševati iz glavnega stavka, da ugotovi pravilno zvezo med stavki ter njihove odnose. Določevanje stopnje in vrste odvisnikov je najboljša šola logičnega mišljenja. Najprimernejši način za tako delo je vejnati način analize. Taka, izrazito logična poglavja v slovnici so še n. pr.: smiselni osebek, raba predpreteklega časa v zvezi s preteklim, postavljanje vejice v zloženem stavku, raba predlogov in sklonov itd.

Nepriljubljenost slovnice med dijaki je v veliki meri tudi posledica dolgočasnih, že davno okorelih, kar tradicionalno utrjenih učnih oblik. Treba bi bilo učni postopek sam spremeniti: povezati ga bolj z življenjem, s prakso — torej nasloniti ga na tekst, ki mora postati sploh izhodišče vsega dela pri pouku materinščine. Zatekati bi se bilo treba tudi bolj k skupinskemu pouku, kar zahteva več samostojnega dela, uporabljati več učnih pripomočkov kot samo knjigo in tablo ter biti skratka iznajdljiv in še enkrat iznajdljiv, pa bi imeli tudi večje uspehe.

Franček Šafar

PISATELJ IVAN POTRČ

Nadaljevanje in konec

Z daljšim pripovednim delom, s kroniko *Zločin* (1955), je Potrč zajel drobec iz zgodovine Komunistične partije Jugoslavije, da bi se kot književnik oddolžil našim revolucionarjem med obema vojnama, ki so v svojem boju izkrvaveli in podlegli nasilju. Vsebine pravzaprav ni veliko. Oba revolucionarja, Djura Djurovića (Djakovića) in Nikola Selimovića (Hećimovića), so v času šestojanuarske diktature konec aprila leta 1929 v Zagrebu aretirali, ju na policiji več dni zasliševali in zverinsko mučili. Nato sta bila v spremstvu dveh orožnikov odpeljana na jugoslovansko-avstrijsko mejo severno od Kozjaka in tu sta ju orožnika pod pretvezo, da sta hotela pobegniti, ustrelila.

To »verno podobo in pričevanje« je pisatelj napisal z zavestjo velike odgovornosti, ki si jo je naložil s težavno in zahtevno nalogo, zatorej se je na delo vestno pripravil: preštudiral je zgodovinske dokumente in gradivo ter vse okoliščine, v katerih je prišlo do krvavega obračuna, le imeni obeh revolucionarjev je nekoliko predrugačil. Tudi pri samem oblikovanju snovi je moral premagati precejšnje težave. Djurović zmaguje namreč s svojim doslednim in vztrajnim molkom, tako da se je pisatelj moral omejiti bolj na zunanji, zgolj kronistični opis poti. To je opravil z občutkom za mero.